
Perspectives sociojurídiques sobre el dret

PID_00243460

Manuel Calvo García
Teresa Picontó Novales

Temps mínim de dedicació recomanat: 3 hores

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Dret i societat. Aproximacions al seu estudi	7
2. Els orígens de la sociologia jurídica	11
2.1. L'orientació del pensament jurídic cap a perspectives sociojurídiques	11
2.2. Orígens de la sociologia del dret en les ciències socials	15
2.3. La institucionalització de la sociologia jurídica	19
3. Orientacions de la sociologia jurídica: un intent de síntesi...	22
3.1. Teoria sociològica del dret	22
3.2. Sociologia empírica del dret	23
3.3. L'orientació de la teoria del dret i les ciències jurídiques cap a una perspectiva sociojurídica	24
4. Quina sociologia jurídica?	27
4.1. Interdisciplinarietat i punt de trobada	27
4.2. Sustentada en recerques empíriques	28
4.3. Vinculació recíproca de teoria i recerca empírica	30
4.4. Vocació reflexiva	31
Resum	33
Activitats	35
Bibliografia	36

Introducció

El contingut d'aquest primer mòdul didàctic proporciona els fonaments des dels quals s'ha construït el que avui denominem *sociologia jurídica* i, al mateix temps, permetrà incardinar aquesta disciplina en el marc científic sobre el qual s'assenta. Amb aquesta finalitat, s'abordaran l'anàlisi dels orígens i el desenvolupament de la sociologia jurídica fins a arribar a la seva institucionalització científica.

Aquesta breu revisió tindrà com a nord l'objectiu bàsic de fer conèixer els fonaments i l'abast actual d'aquesta disciplina; però, a més, proporcionarà conceptes i criteris per a distingir les diverses opcions epistemològiques entorn de la sociologia jurídica, cosa que ens portarà a constatar el fonament plural d'aquesta disciplina. Així, comprovarem que la sociologia jurídica enfonsa les arrels en el mateix pensament jurídic i en diverses branques de les ciències socials –sociologia, antropologia i psicologia social, principalment. D'altra banda, fent un pas més, també comprovarem que, en el si d'aquests corrents, es poden identificar concepcions diverses.

Això mostrarà un panorama complex que, en última instància, aboca a la necessitat de reconèixer que no hi ha **una** sociologia jurídica, sinó **diverses**. Per això, després de les primeres aproximacions als orígens i al desenvolupament d'aquesta matèria es proporcionarà una perspectiva elemental sobre algunes de les principals concepcions i plantejaments metodològics existents entorn de la sociologia jurídica.

Finalment, per tal de fer explícita la posició des de la qual s'han escrit aquests materials, ens formularem la pregunta sobre quins són els fonaments de la sociologia jurídica. Òbviament, això significarà prendre algunes opcions, però sense pretendre en cap cas imposar aquesta perspectiva com l'única vàlida. Es tracta, simplement, de formular una proposta amb la qual els autors d'aquests materials ens identifiquem i que justifiquem científicament, assumint sempre l'existència d'una pluralitat de concepcions i plantejaments metodològics entorn d'aquesta disciplina.

Objectius

Els objectius i les competències que haureu d'assolir una vegada treballats els continguts d'aquest mòdul són:

1. Perfilar les interrelacions entre *dret* i *societat*, i aprofundir en el desenvolupament de la sociologia jurídica com a instrument d'anàlisi dels fenòmens jurídics.
2. Conèixer bàsicament quines són les principals fites intel·lectuals en l'orientació del pensament jurídic cap a la perspectiva de les ciències socials.
3. Conèixer elementalment les aproximacions més importants al dret com a fenomen social en la teoria social i, en general, en les ciències socials.
4. Revisar i comparar la institucionalització dels corrents sociojurídics en l'àmbit internacional.
5. Ser capaços de sintetitzar la pluralitat de formes de plantejar el coneixement sociojurídic entorn de tres opcions bàsiques: el dret en la teoria social, la sociologia empírica del dret i l'orientació de la teoria del dret i les ciències jurídiques cap a una perspectiva sociojurídica.
6. Perfilar els principals temes i opcions de la teoria social del dret.
7. Identificar els principals temes i plantejaments de la sociologia empírica del dret.
8. Explorar els desenvolupaments més rellevants de la teoria sociojurídica vinculats a les noves funcions socials del dret i les seves últimes transformacions.
9. Debatre sobre les opcions de la sociologia jurídica i contrastar críticament una proposta concreta dins de les alternatives epistemològiques i metodològiques d'aquestes opcions.

1. Dret i societat. Aproximacions al seu estudi

El coneixement científic del dret i la praxi jurídica s'han enfocat tradicionalment des de plantejaments dogmàtics, és a dir, com una disciplina conceptual i autònoma que organitza el saber jurídic i administra la correcció de les decisions jurídiques des de l'interior de la comunitat científica dels juristes (Calvo, 1994).

El desenvolupament del mètode jurídic ha prioritzat un enfocament purament racional-formal. El model liberal va donar preeminència als principis de legalitat, igualtat formal i seguretat. Això va tenir repercussió tant des del punt de vista del contingut de les normes jurídiques, propiciant un desenvolupament tècnic encaminat a assegurar la racionalitat formal dels tipus normatius, com des del punt de vista de l'aplicació d'aquestes normes jurídiques. El mètode dominant en l'àmbit de la ciència jurídica moderna ha estat el mètode logi-codeductiu, que és un mètode basat en l'esquema del sil·logisme legal, segons el qual la resolució dels casos jurídics consistiria sempre en l'aplicació d'una norma jurídica abstracta i general preexistent als fets del cas. Segons això, la decisió jurídica seria gairebé automàtica i recolzaria sobre un model de raonament purament lògic. Tant el contingut del dret com les decisions jurídiques estarien al marge de valors, interessos o ideologies. O, dit en la terminologia de Max Weber (1979), serien "racionals" i "formals".

En l'àmbit de la ciència jurídica això ha representat la primacia d'un model científic que es pot definir com a dogmàtic, és a dir, basat en la primacia dels textos i la construcció d'un discurs autònom a partir de la llei. Les interpretacions del text solament les podrien fer intèrprets autoritzats dins de la comunitat científica dels juristes, que, d'altra banda, administra quines interpretacions són correctes i quines no. Aquest és el discurs imperant en el que es denomina *black-letter law*, és a dir, en les disciplines jurídiques de caràcter tècnic, i que ha tancat el pas tant als plantejaments filosòfics crítics com a les aproximacions sociojurídiques.

Davant aquestes tesis, la crítica del formalisme jurídic va obrir espais per a la sociologia jurídica en l'àmbit de la ciència jurídica i en la teoria del dret. No obstant això, un segle després continuem formulant la pregunta sobre si escau una orientació sociojurídica de la ciència jurídica i, fins i tot, si té sentit una aproximació sociojurídica a l'anàlisi dels fenòmens jurídics. Les resistències del formalisme jurídic a desaparèixer com a element central de la mentalitat jurídica tenen moltes cares.

Una d'aquestes cares té a veure amb les tesis d'alguns autors (Kelsen, Hart), que, des de plantejaments positivistes i analítics, van defensar la necessitat d'una autèntica aproximació científica al coneixement del dret com a fonament de l'objectivitat de la teoria del dret i la ciència jurídica.

Des d'aquests plantejaments es concep l'**ordenament jurídic** com un sistema normatiu i dinàmic autònom, la qual cosa exclou radicalment, entre altres possibles aproximacions, la perspectiva sociojurídica (Calvo, 2010).

Com s'ha assenyalat recentment, aquesta "desafortunada i intel·lectualment obstructora" hostilitat no és menor des de l'altre punt de vista (Lacey, 2006). Des de la perspectiva de la sociologia, el dret ha estat vist com un fenomen social més i s'ha volgut investigar al marge de la seva pròpia comprensió pels agents que el produeixen i l'apliquen i amb un profund menyspreu pels desenvolupaments de la ciència jurídica i la teoria del dret. La sociologia del dret es concebia des d'aquesta perspectiva com una branca més de la sociologia, al marge de les demandes i els interessos de la ciència jurídica, com a **pura** sociologia del dret. Això porta a defensar una aproximació quantitativa als comportaments relacionats amb els fenòmens jurídics sense cap interès per la metodologia i l'efectivitat del dret, ja que conduiria a un coneixement valuatiu i no pas científic. Des d'aquestes posicions, s'entén que la sociologia del dret, per a ser una autèntica ciència, s'hauria de centrar en els fets del dret. Per a això, ha d'evitar contaminar-se amb qualsevol plantejament de tipus pràctic i estudiar el dret com un fenomen natural amb la finalitat de desenvolupar un coneixement capaç de predir i explicar qualsevol tipus de comportament relacionat amb el mateix (Black, 1972, 1989).

Sobre aquest tema, penso que pot ser interessant reconèixer que hi ha diversos enfocaments per a conèixer el dret i reflexionar-hi teòricament. A més, és bo que sigui així, atès que en molts casos aquests enfocaments es podran complementar. I, per descomptat, es pot fer un enfocament sociojurídic que aprofundeixi en la descripció i comprensió del dret com a fenomen social conjuinant eines metodològiques de diversos camps científics, en particular de les ciències jurídiques i les ciències socials. En aquest sentit, la sociologia jurídica pot ser vista com un punt de trobada per a facilitar el diàleg entre perspectives i àrees científiques diverses. És a dir, com una aproximació al coneixement del fenomen i els processos del dret que beu en fonts plurals i propicia l'intercanvi de resultats entre opcions epistemològiques que s'incardinen en diferents camps del coneixement –jurídic o no jurídic–, cosa que permet la conjunció de les idees jurídiques o aproximacions doctrinals al dret amb els mètodes i les perspectives de les ciències socials. Però, no solament la sociologia, també la criminologia, la ciència política, les ciències de l'administració, l'antropologia jurídica, l'economia i altres.

Nota

Per sort, plantejaments com els descrits estan en retrocés en l'actualitat. Afortunadament, ara com ara, aquest tipus de posicions s'estarien començant a esquarterar i assistiríem a un auge important de projectes que fugen de la refutació recíproca i s'inclinarien més per la complementarietat o la integració que pel rebuig exclouent (Cotterrel, 2006; Tamanaha, 2001; Lacey, 2006; Galligan, 2007; Twining, 2009).

En decantar-nos per una proposta incloent, considerem important matisar fins i tot la terminologia que s'utilitzarà. Seguint Carbonier (1977) i Cotterrell (1991), ens sembla més adequat l'ús del terme *sociologia jurídica* que el de *sociologia del dret* per a evitar pensar en aquesta disciplina com una branca de la sociologia aplicada al dret. Cotterrell (2006), fins i tot, s'ha mostrat procliu a altres terminologies menys disciplinàries, com *perspectiva sociològica* i *comprensió o interpretació sociològica dels fenòmens jurídics*.

En un altre ordre de coses, també ha influït considerablement en el perfil investigador de la sociologia jurídica un dels tòpics més estesos durant anys en aquest àmbit científic, segons el qual s'insistia que juristes i sociòlegs tenen diferents concepcions sobre el coneixement i la recerca sociojurídica. Els juristes busquen en aquesta disciplina una eina per a dur a terme finalitats pràctiques i la contemplen com una sociologia en el dret, com la sociologia jurídica dels juristes. Els sociòlegs, d'altra banda, entenen la sociologia jurídica –que tendeixen a denominar *sociologia del dret*– com una branca especialitzada més de la sociologia. De la mateixa manera que hi ha una sociologia de la família o una sociologia urbana, també es pot parlar d'una sociologia del dret, orientada a descriure i a explicar els fenòmens jurídics, sense més consideració a la utilitat pràctica d'aquestes recerques. Aquesta orientació s'ha denominat *sociologia jurídica dels sociòlegs*.

Aquesta distinció entre una sociologia jurídica dels juristes i una altra sociologia del dret dels sociòlegs té una llarga tradició, i ha donat lloc a un ampli debat que a poc a poc sembla que s'esgota. Potser és temps de superar-la definitivament i anar més enllà del fals dilema sobre el qual s'assenta. La suposada disjuntiva entre la sociologia jurídica dels juristes i la sociologia jurídica dels sociòlegs porta a un doble “reduccionisme”: el **reduccionisme dels juristes**, d'una banda, que de vegades no dominen prou els recursos metodològics de la recerca social i tendeixen a instar-se en les rutines metodològiques més habituals, i, d'altra banda, el **reduccionisme dels sociòlegs**, que desconeixen la lògica específica i les claus simbòliques del món del dret i, com a conseqüència, tendeixen a limitar les seves recerques a un “punt de vista extern” sobre el dret.

En definitiva, d'això es desprèn que ens trobarem amb un panorama complex, sotmès a fortes tensions disciplinàries. Tenint-ho en compte, hem entès que potser la millor manera d'acabar de perfilar les opcions i els models de l'aproximació al coneixement i la reflexió sobre el dret des d'una perspectiva sociojurídica passa per explorar-ne els orígens i analitzar com han anat sorgint i s'han anat configurant aquestes propostes científiques. Així, veurem com l'emergència de les concepcions sociojurídiques en realitat procedeixen tant de l'àmbit jurídic com de l'àmbit de les ciències socials. A més, aquesta revisió ens situarà davant un panorama d'una gran complexitat, del qual extraurem com a conclusió que no hi ha “una” sociologia jurídica, sinó que hi ha diverses propostes i concepcions sobre aquest tema. Com a conseqüència, aquesta

Juristes i sociòlegs

Si els juristes volen fer sociologia jurídica han d'adquirir mètodes i tècniques de recerca social i aquesta metodologia només s'adquireix aprenent dels sociòlegs. I a l'inrevés, si els sociòlegs volen fer recerca sociojurídica, de primer hauran de conèixer el llenguatge dels juristes i les seves claus simbòliques, a més de saber com funciona el dret en la pràctica; altrament, no podran formular les preguntes que facin possible i útil la recerca sociojurídica.

revisió donarà pas a un últim apartat en el qual s'intentarà exposar sistemàticament algunes de les principals línies d'acostament a la sociologia jurídica i es finalitzarà proposant una opció concreta per a la sociologia jurídica.

2. Els orígens de la sociologia jurídica

2.1. L'orientació del pensament jurídic cap a perspectives sociojurídiques

Com s'ha apuntat més amunt, la crítica del formalisme jurídic va obrir espais per a la sociologia jurídica en l'àmbit del pensament jurídic. D'entrada, ja a la segona meitat del segle XIX, després dels exabruptes de Kirchmann contra la prepotència infundada de la ciència jurídica¹, l'autocrítica de **Rudolf von Ihering** (1818-1892) va ser el detonant d'un profund moviment de crítica contra les concepcions tradicionals del mètode jurídic que, de vegades, s'associa amb els orígens de la sociologia jurídica.

⁽¹⁾“Tres paraules rectificadores del legislador converteixen biblioteques senceres en escombraries.”

Ihering critica el formalisme jurídic del mètode de la jurisprudència de conceptes perquè s'allunya del valor pràctic de les institucions jurídiques. Aquest allunyament del dret dels valors pragmàtics i sociològics hauria portat al pur càlcul conceptual. Davant aquest estat de coses, Ihering reivindica el sentit pràctic del dret com a nord de la ciència jurídica, i apunta una tímida i contradictòria proposta de **jurisprudència pragmàtica o sociològica**.

Nota

En realitat, com han apuntat alguns estudiosos, aquesta reorientació només es pot considerar des d'una racionalització *a posteriori*.

Unes quantes dècades després, els excessos de la ideologia codificadora donen lloc a l'elaboració per part de **François Gény** (1861-1959) d'un projecte global de revisió filosòfica de la ciència jurídica, que segueix camins que alguns autors han qualificat de *sociologistes* i altres directament de *jusnaturalistes*; però que tindrà continuació en l'obra d'autors com **Léon Duguit** (1859-1928) i en les teories de la institució i de l'organisme social de **Maurice Hauriou** (1856-1929), autors que s'integren dins del denominat *sociologisme jurídic* francès.

També tindrà una gran importància en la reorientació de la ciència jurídica cap a la sociologia el **moviment de dret lliure**. Aquest corrent no és una escola pròpiament dita, sinó un moviment d'autors que coincideixen en les seves posicions crítiques sobre el mètode i la ciència jurídica tradicional. Sorgeix als països germànics i alguns legisladors n'acceptaran les tesis, com va passar amb el Codi civil de Suïssa. **Eugen Ehrlich** i **Hermann O. Kantorowicz** són els autors més radicals d'aquest moviment de dret lliure, en el qual també s'enquadra el pensament d'**Ernst Fuchs**.

És un moviment antiformalista radical. La decisió jurídica no dependria de la llei, sinó d'un ampli ventall de factors, entre els quals la llei és una dada més. Això significa que el jutge crea dret. La llei ja no ho és tot, és el jutge qui,

amb les seves decisions, construeix el dret. Aquests autors, al costat de Philipp Heck, defensor d'una jurisprudència d'interessos en la línia de la jurisprudència pragmàtica d'Ihering, van exercir una certa influència a Espanya.

La majoria dels autors que integren el moviment de dret lliure i la jurisprudència d'interessos són juristes pràctics, no són professors de les facultats de dret, sinó jutges. Jutges que descobreixen que "les seves" decisions no se subjecten a la llei, sinó que creen dret i, per això, tracten de construir una teoria jurídica que doni compte d'aquesta situació. Max Weber va dir que aquest corrent constituïa un moviment corporatiu dels jutges davant el protagonisme del legislador. No obstant això, pensem que la crítica de Weber no fa justícia als plantejaments d'aquests corrents. Es tracta més aviat d'una reacció davant els excessos d'un formalisme que havia arribat al paroxisme, distanciant el dret de l'experiència i les relacions socials.

Eugen Ehrlich (1862-1922) és potser el màxim representant d'aquest gir anti-formalista de començaments del segle xx i és l'autor que porta aquests plantejaments crítics a desenvolupar una jurisprudència sociològica que denomina *sociologia del dret* i identifica com l'autèntica ciència del dret. La seva proposta sobre la lliure recerca del dret també el porta a rebutjar la tesi de la identificació del dret amb l'estat a favor del reconeixement d'un "dret viu" i una ciència jurídica que reconegui les fonts no legals del dret i les obertures de la praxi jurídica.

Segons l'opinió d'aquest autor, el dret legalment estatut no exhaureix el contingut del dret. Per això, el coneixement jurídic ha de prestar una atenció especial a l'elaboració jurisprudencial del dret, mentre que les decisions judicials representarien un indicador important del dret "viu", que no és ni el dret fixat arbitràriament ni pel legislador ni pel jutge, sinó el dret que viu en l'organització mateixa de la societat, en un renovat esperit del poble.

Segons això, Ehrlich pot ser considerat el precursor del pluralisme jurídic i les seves propostes comencen a ser valorades en aquest sentit i per les seves aportacions a la teoria del canvi jurídic i social. No obstant això, l'obra d'aquest autor no va trobar el ressò merescut a Europa, encara que va tenir una gran influència als Estats Units, on el realisme jurídic va impulsar el desenvolupament d'una jurisprudència sociològica.

La crítica del formalisme jurídic per part del realisme jurídic nord-americà també donarà lloc a l'auge de plantejaments que acaben derivant cap a la sociologia jurídica. Sintonitzant amb l'antiformalisme europeu, aquest corrent es desenvolupa al llarg de tot el segle xx i va influir notablement en les facultats de dret nord-americanes i en el pensament jurídic d'aquest país. Els treballs pioners del jutge Oliver Wendel Holmes van obrir pas a una producció teòrica plural, en la qual ens trobem des de la "jurisprudència sociològica" de Roscoe Pound fins a les posicions més estrictament realistes de Karl L. Llewellyn i Jerome Frank. En general, tots aquests autors, simplificant una mica les coses,

Vegeu també

Sobre el moviment *Law & Society* consulteu l'apartat "La institucionalització de la sociologia jurídica" dins d'aquest mòdul.

poden ser integrats dins del que es denomina genèricament *realisme jurídic americà*. Aquest moviment tindria una prolongació en corrents com el moviment *Law & Society* i els *Critical Legal Studies*, l'obertura crítica del qual comporta el reconeixement d'importants espais no formals en la decisió jurídica.

Oliver W. Holmes (1841-1935) va ser professor a la Facultat de Dret de Harvard i jutge durant 30 anys del Tribunal Suprem dels Estats Units, òrgan equivalent a una conjunció dels nostres tribunals Suprem i Constitucional, és considerat un dels més influents d'aquest alt tribunal. En el que aquí ens interessa, cal destacar la seva proposta de “donar un bany d'àcid cínic” al mètode jurídic tradicional per tal de poder apreciar el dret tal com és, el dret en funcionament, el que els jutges decideixen, més enllà de les superxeries conceptuals i ficcions que inunden la ciència jurídica. El que li interessa tant a l'“home bo” com a l'“home dolent”, diu el jutge Holmes, és que el seu advocat pugui preveure el que decidirà el jutge. En aquest sentit, conclou que el dret és “el que els jutges decideixen” i, com a conseqüència, la cultura, la ideologia o la formació del jutge són més importants que el contingut de les regles del dret.

Aquestes tesis provocaran un desplaçament de l'atenció teòrica i una revaloració de la decisió jurídica. La decisió jurídica es converteix en el centre de la seva concepció sobre el dret i obliga a parar esment a tots els elements que hi tenen pes: morals, polítics, socials, religiosos, econòmics, culturals, etc.

En la senda marcada per Holmes, **Roscoe Pound** (1870-1964) va desenvolupar la seva jurisprudència sociològica orientada a un coneixement del dret com a fenomen social, és a dir, atenent els fets que determinen l'origen de les normes jurídiques i la praxi jurídica real. Aquest nou enfocament tindria com a objectius programàtics:

- estudiar els efectes socials del dret i les doctrines jurídiques;
- proporcionar, mitjançant la recerca sociològica, una base científica per al desenvolupament de la legislació;
- desenvolupar el mètode jurídic de tal manera que propiciï més efectivitat de les regles jurídiques;
- estudiar els efectes socials del dret;
- promoure la realització de les finalitats del dret, i
- contribuir a una millor aplicació i més equitativa del dret.

Igual que l'enfocament empirista de Holmes, la jurisprudència sociològica de Pound té com a objecte d'estudi el dret en funcionament. Pound desenvolupa aquesta perspectiva amb la distinció entre *law in action* i *law in the books*, que s'ha convertit en un tòpic en l'actualitat. En la línia de realçar la necessitat

d'enfocar l'atenció teòrica en la decisió jurídica, defensa que més enllà dels plantejaments habituals en la ciència jurídica, centrats en la construcció conceptual dels principis legals, la jurisprudència sociològica ha de tenir finalitats pràctiques i investigar els efectes reals i les conseqüències de la decisió en relació amb el desenvolupament social, econòmic i polític de la societat. En definitiva, la recerca social en el camp jurídic ha de perseguir finalitats pràctiques, la qual cosa la converteix en una mena d'"enginyeria social".

Un altre aspecte important de la jurisprudència sociològica de Pound està relacionat amb la seva teoria del control social, que considera la finalitat primordial del dret. La seva teoria del control social és particularment àmplia i l'identifica amb una perspectiva més àmplia de l'ordre social. En tot cas, una concepció molt més extensa que les que identifiquen el control social com la intervenció davant el delictes i la desviació. L'ordre jurídic és la forma més estesa i efectiva del control social. El coneixement d'aquests interessos i la seva traducció en mecanismes efectius per a assegurar l'ordre és una tasca de la recerca sociològica en el camp jurídic, una tasca que també lliga amb la seva proposta d'"enginyeria social".

Aquests desenvolupaments es van veure truncats pel pes del formalisme en el positivisme jurídic, potser el corrent del pensament jurídic més influent al segle XX. Un dels autors, que recollint algun dels plantejaments dels corrents crítics de la seva època retornarà les aigües a camins formalistes, és **Hans Kelsen** (1881-1973). La seva aposta per un coneixement jurídic sobre bases científiques sòlides el porta a propugnar una teoria **pura** del dret que, d'una banda, consagra la separació positivista del dret i la moral i, de l'altra, aïlla la ciència jurídica d'altres disciplines connexes en pro dels ideals científics d'autonomia i objectivitat (Kelsen, 1979, 1982). D'aquesta manera, la seva proposta entronca amb les premisses del formalisme jurídic, si bé les renova i d'alguna manera hi aprofundeix. En tot cas, aquest autor propugna que, si es vol aconseguir una ciència del dret veritablement autònoma i objectiva, se n'ha de formalitzar necessàriament l'objecte (Kelsen, 1992).

Des d'aquestes premisses, Kelsen desenvolupa una teoria pura del dret que concep l'ordenament jurídic com un sistema normatiu i dinàmic autònom, la qual cosa exclou radicalment, entre altres possibles aproximacions, la perspectiva sociojurídica. Dit això, convé puntualitzar que Kelsen no exclou en cap moment la possibilitat d'una sociologia del dret. *De facto*, com ha puntualitzat Renato Treves (1983a), aquest últim va reconèixer l'espai propi d'aquesta disciplina i té publicacions que hi estan vinculades. El que Kelsen estableix rotundament és la separació de la sociologia i la teoria pura del dret, igual que desvincula la seva teoria pura del dret de la moral, la política, etc.

Diverses dècades després, **Herbert L. A. Hart** (1907-1992) va renovar la perspectiva del positivisme jurídic perquè, sense abandonar la seva dimensió general i analítica, mantingués –segons les seves paraules– una orientació descriptiva i basada en els sistemes jurídics –normatius– realment existents. Això

ha portat a plantejar que la seva teoria del dret estaria clarament ancorada en la realitat social. El mateix Hart, en el prefaci del seu llibre *El concepte de dret*, vincula la seva proposta analítica a una mena de sociologia descriptiva dels sistemes jurídics “moderns”, assentada en els usos lingüístics de les pràctiques jurídiques (Hart, 1994). Com ell mateix indica, aquesta referència pren com a referència les tesis de J. L. Austin, i descansa en l’assumpció que els usos lingüístics il·luminen la percepció dels fenòmens. Cotterrell (2003) ha parlat en aquest sentit d’un cert “empiricisme lingüístic”, a partir del qual es podria albirar un intent de reconciliació del conceptualisme d’inspiració analítica i una certa perspectiva empírica. Fins i tot, hi aprecia una certa “deriva sociològica” –no pas una aproximació sociològica seriosa– en la teoria jurídica normativa de Hart. Segons l’autor Cotterrell, en la proposta metodològica de Hart, la realitat empírica es reflectiria en les pràctiques lingüístiques de la gent, en la manera com parlen i pensen, per exemple, sobre les obligacions jurídiques. No serien la psicologia o la sociologia les encarregades de fer emergir els elements essencials del dret, la seva naturalesa essencial, sinó la filosofia.

L’evolució del positivisme jurídic al llarg del segle xx ens il·lustra sobre els perquès de la persistència del formalisme jurídic en la teoria del dret i en la ciència jurídica i trobaria paral·lelisme en molts dels plantejaments dominants en l’àmbit de les facultats de dret. Això explicaria l’escàs desenvolupament de la sociologia jurídica en moltes cultures jurídiques.

On els plantejaments crítics del mètode i la ciència jurídica tradicional van arrelar, com als EUA, per exemple, es van desenvolupar la jurisprudència sociològica i altres corrents vinculats a la sociologia jurídica. On no va ser així, els enfocaments sociojurídics no van trobar espais en l’àmbit de les ciències jurídiques. No obstant això, la flama de la sociologia del dret prendria –ja des del segle XIX– en el context de les ciències socials.

Nota

Com veurem en el proper apartat, considerant el dret com un fenomen social, els clàssics de la sociologia van prestar atenció al desenvolupament de la sociologia del dret i el van promoure.

2.2. Orígens de la sociologia del dret en les ciències socials

Els orígens de la sociologia del dret també es poden rastrejar en l’obra d’autors vinculats al camp de les ciències socials. El dret té una rellevància singular en l’obra de clàssics de la sociologia com Karl Marx, Max Weber o Émile Durkheim i la seva presència ha anat adquirint rellevància en l’obra d’altres investigadors orientats al desenvolupament de la sociologia del dret com a disciplina, entre els quals destacarem Leon Petrazycki, Georges Gurvitch, Theodor Geiger i Renato Treves.

L’obra de **Karl Marx** (1818-1883) va obrir vies per a la consideració del dret en el marc d’una teoria social, el materialisme històric, de caràcter conflictualista. El discurs marxista serà radicalment crític amb la societat capitalista i buscarà posar en evidència les condicions d’explotació de la classe obrera en aquesta societat. Per a això, a partir de l’anàlisi de la realitat social, Marx va desenvolupar les categories i les eines teòriques –el materialisme històric, principalment– oportunes per a la realització d’aquest esforç crític. Proveït amb aquests recursos, va retornar la mirada novament sobre la realitat social i així va posar en evidència les condicions d’explotació en què es produeix la venda de la força de treball, la funció de dominació que desenvolupen les formes polítiques i

jurídiques, etc. Com a conseqüència d'aquestes premisses, el dret i l'estat en les societats capitalistes són analitzats com a formes ideològiques que, d'una banda, reproduïxen les condicions socials de dominació de la burgesia i, de l'altra, tracten d'emascarar-les ideològicament.

Si ens cenyim al camp del dret, Marx ha estat més centrat en la crítica que en la construcció d'alternatives al dret burgès. En tot cas, aquestes crítiques són interessants en molts aspectes. Per començar, el mateix formalisme jurídic conceptual imperant en la ciència jurídica és sotmès a crítica. Des d'aquest punt de vista, l'escamoteig verbal de la realitat no respon a una solució tècnica ingènua, sinó que estaria determinat per mediacions reals i interessos de classe: el formalisme dels conceptes jurídics fonamentals respon als interessos de les classes burgeses i serveix, entre altres, al propòsit ideològic d'emascarar les relacions socials reals de desigualtat del capitalisme com a relacions "formals" i, per tant, entre individus formalment iguals. El dret i l'estat són, doncs, formes ideològiques de dominació, que en les societats capitalistes responen als interessos econòmics i polítics de les classes burgeses. Per aquest motiu Marx en preveu la desaparició. O millor, la seva utilització primer en l'estat socialista, per a arribar a la seva extinció en la societat comunista.

Max Weber (1864-1920), considerat un dels pares de la sociologia, a més de les seves aportacions metodològiques i epistemològiques fonamentals en el camp de les ciències socials, va desenvolupar una "sociologia del dret" en una de les parts de la seva obra *Economia i societat* (Weber, 1979), que encara continua essent fonamental per a comprendre els orígens i les característiques del dret modern. Quan parlem de la racionalitat formal del dret i vinculem el desenvolupament del dret modern a les exigències de seguretat i igualtat de les classes burgeses en ascens, el que fem és utilitzar les seves tesis i, fins i tot, la seva terminologia.

El dret modern segons Weber es caracteritza perquè és racional i formal, és a dir, aliè a interessos i valors morals, tant des del punt de vista del seu contingut com des de la perspectiva de la seva aplicació. Aquest desideràtum es resol dria segons les premisses d'un mètode, el mètode logicodeductiu, que fa possible la garantia del principi de legalitat i el càlcul que garanteix la seguretat del burgès. Això és important en una societat on la legalitat s'ha convertit en el tipus ideal de dominació, superant les societats basades en formes de legitimitat carismàtica o tradicional. En les nostres societats la legalitat s'hauria convertit en el fonament de la legitimitat dels poders i si les decisions d'aquests poders són acceptades és perquè són decisions sotmeses al dret (racional-formal) i no depenen de valors o d'interessos materials. Aquests pressupòsits metodològics el portaran a diferenciar l'objecte d'estudi del jurista i del sociòleg i, així mateix, la ciència del dret i l'estudi sociològic del dret.

Émile Durkheim (1858-1917) va renovar l'enfocament de la sociologia a partir del reconeixement dels "fets" socials com a objecte d'un coneixement científic específic, i a partir d'aquí va definir la sociologia com la ciència que té com

a objecte l'estudi d'aquests fets socials. Els fets socials són externs a l'individu mateix, existeixen abans del seu naixement, són col·lectius i s'imposen als individus que neixen en una determinada societat.

Durkheim, com Weber, repararà en el dret com a fet social. Ja en la seva tesi doctoral, *La divisió del treball social* (Durkheim, 1982), va abordar el tema del dret en relació amb les formes de cohesió social. Durkheim identifica les formes de solidaritat social en el dret vinculades a la pena **repressiva**, característica de les societats primitives, i la pena **restitutiva**, pròpia de les societats modernes. Les societats modernes no solament són més complexes, també representen un estadi més individualista en què es dilueix la consciència social col·lectiva. La pena restitutiva retorna l'estat de coses al moment anterior al crim, però individualitza l'ofensa, que ja no dóna lloc a la resposta de tota la societat. La divisió del treball social es fa necessària, precisament, per aquesta complexitat més gran. Com a conseqüència, sorgeixen aquesta nova forma de reacció penal i els nous desenvolupaments del dret relacionats amb la diferenciació i una individualització que exigeix un tractament que va més enllà de la consideració purament mecànica de la solidaritat, i que dóna pas a una concepció orgànica.

Un altre tema important en l'obra de Durkheim, amb repercussions importants des del punt de vista dels fenòmens jurídics, és el de l'anomia. En *La divisió del treball social* ja apareix el concepte d'*anomia*, entesa com una esquerda en la solidaritat característica de les societats modernes. Posteriorment tornarà a tractar el tema en la seva obra *El suïcidi* (Durkheim, 1976), en què la recerca empírica el porta a identificar el suïcidi anòmic com una de les formes d'aquest. L'anomia, segons la seva opinió, és un indicador del baix nivell d'integració social i es produeix com a conseqüència de la falta de regles morals i jurídiques que comporta la debilitat de les institucions econòmiques i socials.

Més enllà de les tesis defensades per Marx, Durkheim i Weber, que poden ser discutides i poden ser posades en qüestió des de diversos punts de vista, l'important és que aquests autors no es desentenien del dret. Al contrari, d'una manera o una altra, el dret és percebut com un fenomen sense el qual no es pot construir el discurs de les ciències socials. D'aquesta manera, els pares del coneixement sociològic van obrir un espai important per a la sociologia del dret. La presència del dret va continuar adquirint rellevància en l'obra d'altres autors que ja van desenvolupar teories sociològiques del dret, com Leon Petrazycki, Georges Gurvitch, Theodor Geiger o Reanto Treves.

Leon Petrazycki (1867-1931) va desenvolupar una teoria social del dret amb bases empíriques i des d'una perspectiva psicològica. Una de les seves aportacions més interessants radica en la diferenciació del "dret oficial", produït per l'estat i els agents públics, i el "dret no oficial" o "dret intuïtiu", originat en la societat civil i present en els processos psíquics mentals dels individus. Òbviament, aquestes tesis emparenten d'una banda amb les defensades per Ehrlich sobre el "dret viu" i les fonts no legals del dret i, de l'altra, connecten

amb les tesis actuals del pluralisme jurídic. Aquest autor va produir una obra interessant, molt original, atesos els seus plantejaments empírics, i oberta als camps de la psicologia i la filosofia jurídica, però que ha estat ignorada durant molts anys malgrat les seves influències en autors posteriors, com Gurvitch, per exemple, i la seva rellevància per a les tesis del pluralisme jurídic.

Georges Gurvitch (1894-1965) és una figura especialment rellevant en el desenvolupament de la sociologia del dret. La seva obra ha estat objecte de consideració en els estudis sociojurídics i es pot dir que ha contribuït substancialment a la construcció de la sociologia del dret (Treves, 1988). En la mateixa línia que Petrazycki, va subratllar que el dret no és només un conjunt de normes i decisions produïdes per agents estatals, sinó que altres agents socials, com grups o comunitats, produeixen normatives que es poden considerar jurídiques des d'un punt de vista sociològic. El concepte de *dret social* es pot dir que és una de les seves idees fonamentals sobre la qual fa descansar la seva perspectiva sociojurídica. Òbviament, aquesta tesi també aboca cap al reconeixement del pluralisme jurídic. Si bé, en el cas de Gurvitch, aquest concepte és més ampli i rigorós que en els autors que hem considerat més amunt.

Un altre autor de gran rellevància en el desenvolupament de la sociologia del dret, també a mig camí entre la sociologia general i l'enfocament sociojurídic més específic, és **Theodor Geiger** (1891-1952). Ja la seva tesi doctoral va estar enfocada a la sociologia del dret i s'hi enquadra una recerca empírica en l'àmbit del dret de família. Posteriorment, en una recerca de caràcter més general, distingeix entre una sociologia del dret "material", en què estudia com la societat condiona i determina el dret, i una sociologia del dret "formal", que estudia com el dret plasma i condiona la vida social (Treves, 1988). A Espanya és conegut per la seva obra sobre les relacions de dret i moral, que el vincula a la sociologia del dret, però que ja l'apropa al que seran els seus plantejaments més madurs orientats al desenvolupament d'una teoria general del dret enfocada des d'una perspectiva sociojurídica.

Renato Treves (1907-1992) va iniciar la seva carrera acadèmica en el camp de la filosofia del dret, però en els anys d'exili a l'Argentina va entrar en contacte amb la sociologia general. Després de tornar a Itàlia, tot i que li va ser restituïda la càtedra de Filosofia del Dret de la qual havia estat desposseït pel feixisme, hi acabaria renunciant per dedicar-se a la sociologia jurídica. Va tenir un paper especialment rellevant en el desenvolupament d'aquesta disciplina a Itàlia i a Espanya. Treves, que es caracteritza per una encesa defensa de la sociologia empírica del dret, va coordinar una macroinvestigació a Itàlia (*L'Amministrazione de la justícia*), que es pot considerar l'origen de la sociologia jurídica italiana.

Com a conclusió, podem subratllar que en la primera meitat del segle XX, tant des del punt de vista de la sociologia general com des d'altres ciències socials, es repara en el dret com a fenomen social i que, fins i tot, hi ha orientacions específiques encaminades a construir la sociologia del dret com a disciplina que té un auge important. En aquests casos, els ponts amb l'orientació del pen-

sament jurídic cap a les ciències socials són importants. En la segona meitat del segle XX, ens trobarem amb la consolidació dels estudis sociojurídics. Això comportarà una àmplia eclosió de propostes teòriques i recerques empíriques que desbordarien la possibilitat d'un tractament individualitzat. Per això hem optat per resoldre aquesta etapa al·ludint a la institucionalització de la sociologia jurídica, un procés que, d'altra banda, pot ajudar a aclarir la diversitat de les perspectives d'aproximació als estudis sociojurídics.

2.3. La institucionalització de la sociologia jurídica

La institucionalització de la sociologia jurídica és un procés complex que resumeix fidedignament la diversitat d'aproximacions que caracteritzen els enfocaments sociojurídics en l'actualitat. Sense ànim de ser exhaustius, farem referència a la creació del Comitè Científic de Sociologia del Dret (Research Committee on Sociology of Law), dins de l'Associació Internacional de Sociologia; a l'Associació Dret i Societat (Law and Society Association), sorgida originàriament als Estats Units i que ha tingut rèpliques en diversos països; finalment, farem una breu referència a un procés, encara embrionari, de creació d'una xarxa internacional de sociologia jurídica.

El **Research Committee on Sociology of Law** de l'ISA (Associació Internacional de Sociologia) va ser creat el 1962 a iniciativa de William M. Evan, de la Universitat de Pensilvània, i Adam Podgórecki, de la Universitat de Varsòvia, amb el suport de Renato Treves, de la Universitat de Milà, que en aquell moment ocupava càrrecs rellevants a l'ISA. El mateix Treves va ser triat com a primer president de l'RCSL, amb Podgórecki com a vicepresident i Evan com a secretari. Prèviament, al llarg de 1961, Evan i Podgórecki havien contactat amb un important nombre d'especialistes. Van aconseguir que se sumessin a aquest projecte i els van incorporar com a membres del *Board* del recentment creat Comitè. Així, hi trobem noms de la talla científica de Vilhelm Aubert (Noruega), Jean Carbonnier (França), Ralf Dahrendorf (Alemanya – Regne Unit), Karl Olivecrona (Suècia), Luis Recaséns Siches (Mèxic), Philip Selznick (EUA), entre altres.

Objectius del Congrés

Els primers debats en aquest Congrés de Washington, en el qual es crea el Comitè, tracten de l'“Abast i els mètodes de la sociologia del dret” i van tenir com a objectiu definir aquest camp de recerca. Entre els principals objectius que van guiar el debat en aquest Congrés hi havia el de dissenyar les línies bàsiques per a la comparació entre països i cultures i, especialment, desenvolupar la recerca empírica sobre els fenòmens jurídics.

Força anys després, el 1988, en aquesta direcció, el Comitè d'Investigació de Sociologia del Dret de l'ISA va crear l'**Institut Internacional de Sociologia Jurídica** a Oñati. Aquest Institut s'ha convertit en una eina fonamental per al desenvolupament de la sociologia jurídica, i ha creat vincles acadèmics i científics entre universitats i centres de recerca del món. L'Institut disposa de la millor biblioteca especialitzada en sociologia jurídica del món i d'un màster internacional de Sociologia jurídica, en el qual han impartit docència els més importants especialistes en aquest camp científic del món, i també organitza

Nota

S'ha dit que l'establiment de l'Institut d'Oñati és un dels resultats més importants i simbòlics dels aconseguits en els gairebé cinquanta anys d'història del Comitè Científic de Sociologia del Dret de l'ISA (Ferrari, 1991).

trobades en les quals intervenen anualment més de tres-cents investigadors d'arreu del món. En aquest sentit, es pot dir que l'Institut Internacional de Sociologia Jurídica s'ha convertit en el centre de referència per a la xarxa mundial d'especialistes que treballen en àmbits sociojurídics.

Paral·lelament a la creació del Comitè d'Investigació de Sociologia del Dret de l'ISA, es crea l'**Associació Dret i Societat** (Law and Society Association). Aquesta associació va ser fundada el 1964 per un grup d'especialistes procedents de diversos camps de la recerca sociojurídica interessats a analitzar el dret des d'un punt de vista social, polític, econòmic i cultural. Originàriament es crea als Estats Units, però progressivament s'ha anat obrint a investigadors d'altres països: primer de Llatinoamèrica i a poc a poc ha anat adquirint perfils globals. El primer que cal dir és que els promotors i integrants d'aquesta Associació no circumscriuen els seus objectius científics al camp de la sociologia i no consideren de cap manera els estudis sociojurídics com una branca especialitzada del coneixement sociològic. Al contrari, des del començament, s'hi incorporen persones procedents de diversos camps de les ciències socials: antropologia, psicologia social, dret, sociologia, ciència política, etc. En principi, aquest és un senyal d'identitat que marcaria les diferències amb el Comitè de l'ISA, més escorot cap a un enfocament sociològic sobre el dret. El **moviment de dret i societat** té una vocació interdisciplinària i l'objectiu d'investigar empíricament sobre el dret amb una perspectiva que trenqui amb la metodologia jurídica tradicional (Silbey, 2002).

No cal dir que un moviment d'aquest tipus troba la raó de ser en els plantejaments del realisme jurídic americà. Per això la seva presència a les facultats de dret és àmplia i no se circumscriu a la teoria del dret i a la filosofia jurídica. "Dret i societat" és present en totes les disciplines jurídiques i les persones que formen part d'aquest moviment estan presents en totes les universitats nord-americanes de relleu. Certament, amb el temps aquest moviment ha desbordat les barreres dels edificis jurídics. Així, d'una banda, s'hi han incorporat persones procedents de diversos camps de la recerca científicosocial (antropologia, psicologia social, etc.) i, de l'altra, també des d'instàncies oficials i des de la praxi es promouen recerques sociojurídiques en aquesta direcció.

També es pot dir que des de fa unes quantes dècades l'Associació Dret i Societat ha desbordat les seves fronteres geogràfiques inicials i té una vocació universal o global. A més del fet que ja s'autodefineix en aquest sentit, l'Associació ha estat una de les principals promotores d'un projecte per a integrar totes les altres vinculades amb la recerca sociojurídica del món, amb independència de les seves arrels disciplinàries. Aquest projecte ha donat lloc a una nova organització: The World Consortium for Law and Society.

La **Xarxa Mundial de Dret i Societat** sorgeix amb la finalitat d'anar configurant una federació d'associacions i investigadores i investigadors vinculats al camp de la recerca o la docència sobre dret i societat. El seu propòsit originari és de coordinació i visibilització més enllà dels àmbits locals i nacionals en

Exemple

Sobre aquest tema, per exemple, són especialment rellevants les recerques sociojurídiques promogudes des de l'American Bar Foundation.

què tenen lloc les seves activitats. Aquesta és una organització encara en estat embrionari, però presenta característiques que són especialment destacables: en primer lloc, la seva vocació global, i, en segon lloc, l'amplitud interdisciplinària dels perfils de les organitzacions i persones a les quals s'adreça. Aquests objectius impliquen una dimensió intercultural en les aproximacions als fenòmens jurídics –que només es poden entendre des de l'òptica del pluralisme– i que desborda els estrets camins de la sociologia jurídica dels juristes i dels sociòlegs.

En definitiva, la institucionalització de la sociologia del dret –sociologia jurídica mostra els perfils plurals que ja s'havien pogut percebre a l'hora d'estudiar-ne els desenvolupaments. No obstant això, a poc a poc es van fent evidents les confluències. És cert que la sociologia jurídica presenta perfils extraordinàriament plurals tant des de la perspectiva dels enfocaments epistemològics com de les metodologies a l'ús; no obstant això, això no sembla impedir el diàleg entre els grups de recerca i les associacions que coexisteix dins d'aquest àmbit plural. Una experiència particularment interessant en aquest sentit és la de l'Institut Internacional de Sociologia Jurídica d'Oñati, on s'han aconseguit aglutinar els esforços de persones vinculades a la recerca de la sociologia jurídica procedents d'arreu del món i amb plantejaments plurals tant des d'un punt de vista teòric com metodològic.

3. Orientacions de la sociologia jurídica: un intent de síntesi

La sociologia jurídica, com s'ha pogut apreciar més amunt, mai no ha representat una perspectiva unitària. Sota aquest rètol o el de sociologia del dret han coexistit corrents i maneres de plantejar el coneixement sociològic dels fenòmens jurídics que partien –i parteixen– d'interessos cognoscitius i fonaments metodològics diversos. Fins a aquest punt hem apostat per la complexitat, amb la finalitat de tenir un panorama ampli del tractament del dret des de les perspectives de les ciències socials i el desenvolupament de la sociologia jurídica com a disciplina. En aquest apartat, tractarem de fer més aprehensible aquest ventall de plantejaments i amb aquesta finalitat presentarem la pluralitat de corrents i maneres de concebre el coneixement sociojurídic agrupant-les en tres orientacions generals típiques: la teoria sociològica del dret, la sociologia empírica del dret i l'orientació de la teoria del dret i les ciències jurídiques cap a una perspectiva sociojurídica.

3.1. Teoria sociològica del dret

La **teoria sociològica del dret**, o millor potser les **teories sociològiques del dret**, tindrien com a antecedent més remot l'estudi que van fer els autors clàssics dels fenòmens jurídics. Alguns dels “pioners” de la ciència social van atribuir al dret una gran rellevància en l'estructuració de la societat. Kart Marx, Max Weber, Émile Durkheim i altres clàssics del coneixement sociològic van donar una gran importància a les funcions del dret en l'estructuració de l'ordre social, ja sigui com a instrument de dominació o com a instrument de cohesió social, i això els porta a donar un lloc preeminent a l'anàlisi dels fenòmens jurídics en les seves obres.

Paradoxalment, el paradigma funcionalista, amb Talcott Parsons com a autor més representatiu en la seva primera època, encara basant-se en les propostes teòriques de Durkheim i Weber, entre altres, va marginar durant anys la consideració del dret com a fenomen social. Mentre que els clàssics del pensament sociològic van valorar la importància del dret i es van dedicar a estudiar-lo, els sociòlegs posteriors ho van ignorar gairebé tot del dret. Només el marxisme i algunes sociologies “conflictualistes”, és a dir, basades en el reconeixement del caràcter conflictiu de les relacions socials, van continuar parant esment al dret i el van considerar un fenomen clau per a comprendre els mecanismes de l'ordre social.

No obstant això, a partir dels anys seixanta del segle xx, els mateixos desenvolupaments de les tesis funcionalistes i l'auge de nous corrents crítics van obrir de nou espais al dret en la teoria social. D'una banda, alguns seguidors de Parsons, com Harry Bredemeier o William Evan, van impulsar una sociolo-

gia del dret en els seus propis termes, amb especial referència a les qüestions relacionades amb el control social. Posteriorment, l'obra de Niklas Luhmann, tot i representar un gir en relació amb el funcionalisme estructural de Parsons, va obrir noves perspectives per a una teoria sistèmica del dret amb pretensions novament de "gran teoria". Des d'un punt de vista crític, també les tesis conflictualistes van tenir un auge important en aquesta època, tant en general (C. Wrights Mills, Lewis Cosir, Ralf Dahrendorf), com en la seva projecció sociojurídica i les tesis sobre el control social (William Chambliss, Austin Turk).

Les teories sociològiques aporten una infinitat de perspectives que resulten d'interès per al coneixement dels fenòmens jurídics. Fins i tot quan no parlen del dret, aquest silenci pot dir moltes coses. Estudiar l'ampli panorama de les teories que des de les diverses ciències socials s'han ocupat del dret seria excessivament prolix. En particular abordarem aquesta qüestió contrapasant les tesis conflictualistes amb els enfocaments funcionalistes que s'han elaborat des de l'anomenat paradigma del consens. Potser en quedaran fora les perspectives centrades en les dimensions micro de les relacions socials, com l'interaccionisme simbòlic i les aproximacions etnogràfiques i les seves repercussions metodològiques. L'interaccionisme tindrà una gran repercussió sobretot en l'àmbit de la teoria criminològica a partir de l'obra de Howard S. Becker.

3.2. Sociologia empírica del dret

En les aproximacions a l'origen de la sociologia jurídica, s'ha posat de manifest que, juntament amb les orientacions teòriques, també es pot parlar d'una *sociologia empírica del dret*. Aquest vessant de la sociologia jurídica aposta per recórrer als mètodes i les tècniques de recerca social amb la finalitat de propiciar un coneixement empíric dels fenòmens jurídics.

La recerca social havia estat utilitzada pels grans pares de la sociologia com Marx, Durkheim i, sobretot, Weber, qui, a més, va portar al terreny de les tècniques de recerca les seves preocupacions metodològiques. Posteriorment, la recerca empírica ha tendit a identificar-se com el "model americà" de fer sociologia. Mentre que a Europa el desenvolupament d'una sociologia general i sistemàtica s'orientava cap a la teoria social, als EUA el procés era l'invers i s'hi desenvolupaven tècniques i procediments adequats per al coneixement empíric dels fenòmens socials. Aquesta és una observació que no és del tot certa, perquè també hi ha països europeus –en particular els països nòrdics o Polònia– amb una llarga tradició de recerques empíriques, tant en l'àmbit de la sociologia general com de la sociologia del dret.

Seguint Renato Treves (1988b), el qual es pot considerar el principal impulsor de la sociologia empírica del dret a Itàlia i a Espanya, els temes d'aquesta disciplina es poden articular entorn dels camps de recerca següents:

Vegeu també

En el mòdul 2 completarem el panorama teòric fent referència a dues de les principals funcions del dret en les nostres societats: les de control social i les relacionades amb el canvi social. A més, hi inclourem un apartat per donar entrada al discurs sobre el dret des de les teories feministes i introduir el significat i les possibilitats de la perspectiva de gènere en l'anàlisi sociojurídica.

Nota

Entre els temes tradicionals d'aquesta manera d'aproximar-se al coneixement dels fets del dret trobem recerques sobre les professions jurídiques, l'administració de justícia, la ideologia dels jutges, l'aplicació –o inaplicació– de les normes jurídiques, la producció normativa, opinions i coneixement sobre el món del dret, etc.

- professions jurídiques i administració de justícia;
- producció de normes jurídiques i factors que en determinen l'aplicació o la inaplicació;
- opinió i actituds socials cap a les normes i les institucions jurídiques;
- relacions entre els sistemes jurídics, i
- resolució de conflictes.

La selecció tan “estreta” dels temes de recerca de la sociologia empírica del dret ha estat determinada, en primer lloc, per la limitació d'espais que va representar el desenvolupament previ o contemporani d'altres sabers “fronterers” –ciència política, criminologia, ciència de l'administració, relacions internacionals, sociologia de la família, sociologia del treball, etc. L'existència d'aquests sabers propers va actuar com un dic de contenció en els marges de la sociologia del dret, cosa que va propiciar un desenvolupament excessivament estret de la recerca sociojurídica “específica”. Quant a això, potser cal precisar que no es tractava només que les altres “disciplines” es mengessin el terreny de la sociologia del dret, sinó també de la mateixa vocació d'autonomia de la sociologia del dret com a estratègia de desenvolupament acadèmic i científic. Cal dir que aquesta aposta i el procés al qual va donar lloc no estaven exempts de fissures i contradiccions.

En tot cas, s'ha d'evitar tant la renúncia metodològica en la qual solen incórrer els juristes com la renúncia a la complexitat de l'objecte de recerca en què solen incórrer els sociòlegs. La recerca sociojurídica ha de partir de la pluralitat metodològica i fer una important obertura temàtica que superi l'estret camí dels camps tradicionals d'aquesta i abordi l'anàlisi dels fenòmens jurídics en tota la seva complexitat. En particular, la incorporació de nous mètodes i tècniques per a la recollida de dades permetrà ampliar considerablement les perspectives i els temes de la recerca empírica.

3.3. L'orientació de la teoria del dret i les ciències jurídiques cap a una perspectiva sociojurídica

El desplaçament dels interrogants teòrics en el si del coneixement jurídic està provocant que la teoria del dret i les ciències jurídiques es desplacin cap a enfocaments sociojurídics. Sorgeixen així la **jurisprudència sociològica**, l'**orientació de les ciències jurídiques cap a les ciències socials** i la **teoria sociojurídica del dret**.

Exemple

El fort vincle de la sociologia del dret amb la criminologia existent en molts països i, en general, la dificultat de distingir a la pràctica les recerques “específicament” sociojurídiques de les pertanyents als camps de les altres disciplines “frontereres”.

Vegeu també

La utilització de les tècniques i els mètodes de recollida de dades en el camp de la sociologia jurídica s'estudiaran en el mòdul 3, fent especial referència a les qüestions metodològiques més específiques d'aquest àmbit. En aquest mòdul també es revisaran els principals camps d'aplicació de la sociologia jurídica.

La ciència jurídica tradicional s'assentava sobre postulats formalistes i es desentenia de tot el que no fos un concepte tècnic del dret i de l'estudi de la seva estructura i el seu contingut conceptual. En conseqüència, se centrava entorn de la consideració del dret com un conjunt de normes abstractes, més o menys sistemàtic, més o menys tancat, i promovia un coneixement jurídic independent de les funcions i la transcendència social del dret.

Eugen Ehrlich va reorientar la ciència jurídica cap a la recerca de les institucions reals que en el marc del desenvolupament del dret es converteixen en relacions jurídiques i els processos socials que sustenten aquesta transformació. En la mateixa direcció, Roscoe Pound va enfocar la jurisprudència des de l'estudi del "dret en acció", considerant els fenòmens jurídics com una obra d'"enginyeria social". Aquests enfocaments, que podríem enquadrar sota el rètol de *jurisprudència sociològica* proposat pel mateix Pound, representen una orientació específica de la teoria del dret i la ciència jurídica i poden ser fructífers des d'una perspectiva jurídica. La jurisprudència sociològica permet, per començar, sotmetre a revisió les categories i alguns dels mites o postulats teòrics de la ciència jurídica tenint en compte els fets del dret.

La jurisprudència sociològica, d'altra banda, connectaria amb l'**orientació de les ciències jurídiques cap a les ciències socials**. Els últims anys cada vegada són més els juristes teòrics que comencen a mostrar la seva insatisfacció amb el "reduccionisme" derivat del tractament excessivament formal que imposa el dret a la resolució dels conflictes de valors i a certs aspectes de la realitat.

Com hem vist, les obertures de la teoria del dret i les ciències jurídiques cap als enfocaments de les ciències socials tenen ja una gran tradició en els discursos acadèmics i estan tenint un renaixement important en l'actualitat. Un dels autors que lidera aquesta proposta és Roger Cotterrell. Segons aquest autor, la teoria normativa del dret ha d'afrontar amb urgència la tasca de donar sentit "teòric" a les noves realitats del dret. A aquest efecte, segons la seva opinió (Cotterrell, 2003), s'imposa la conclusió que la teoria normativa del dret i la teoria empírica del dret, orientada sociojurídicament, han de confluir en una sola tasca. Això no implica rebutjar o menysvalorar el valor de l'anàlisi conceptual del dret, propi de les propostes de la teoria normativa del dret tradicional. Més aviat implica insistir en el fet que, atès el context de vertiginós canvi del medi jurídic, les tasques de la teoria del dret no poden romandre estàtiques. En realitat, Cotterrell defensa amb caràcter general la necessitat d'interpretar sociològicament les idees jurídiques. La tasca de la interpretació sociològica de les idees jurídiques no és un complement desitjable, sinó un recurs essencial per a la comprensió del dret. Les idees legals són mitjans a través dels quals s'estructuren les dinàmiques socials. Per a apreciar-les correctament en aquest sentit i reconèixer-ne el poder i els límits, és necessari entendre-les sociològicament (2006).

Nota

Com hem vist més amunt, l'antiformalisme jurídic ja havia donat entrada a la sociologia en la ciència jurídica de començaments de segle i, a la llarga, va propiciar el desenvolupament de la jurisprudència sociològica.

Nota

Aquesta orientació és evident, sobretot, en l'àmbit del dret penal i en algunes parcel·les del dret civil, com el dret de família, però també hi ha manifestacions importants d'aquesta tendència en l'àmbit del dret laboral, mercantil i administratiu.

La **teoria sociojurídica del dret**, des d'aquesta perspectiva, s'orienta cap a la incorporació de les recerques de la teoria social per al coneixement de les institucions i les pràctiques jurídiques, el canvi jurídic, els mecanismes jurídics de control social, etc. En aquest sentit, la teoria sociojurídica del dret pot ser vista com una aproximació al coneixement del fenomen i els processos del dret, que beu en fonts plurals i propicia l'intercanvi de resultats entre opcions epistemològiques que s'incardinen en diferents camps del coneixement –jurídic o no jurídic–, i permeten així la conjunció de les idees jurídiques o aproximacions doctrinals al dret amb els mètodes i les perspectives de les ciències socials. Però no solament la sociologia o la sociologia jurídica, també la criminologia, la ciència política, les ciències de l'administració, l'antropologia jurídica, l'economia i altres. Es tracta, doncs, d'una aproximació interdisciplinària que nodreix la seva perspectiva, general i complexa, amb eines preses de l'àmbit de la teoria del dret i les ciències socials. Aquesta perspectiva ajudarà a reparar en les transformacions del dret i en les noves funcions d'aquest.

Vegeu també

D'aquesta manera, fenòmens com la globalització, el pluralisme jurídic, el desenvolupament d'un dret regulatiu i els nous procediments de resolució de conflictes tindran una consideració específica des d'aquesta perspectiva. Aquests són precisament els temes que desenvoluparem en el mòdul 4.

4. Quina sociologia jurídica?

Fins ara hem introduït elements que han anat afegint complexitat a la perspectiva a l'àmbit de saber que denominem *sociologia jurídica*. Tant des d'un punt de vista teòric com metodològic i institucional, el panorama que hem anat descrivint és d'una gran complexitat. En l'apartat anterior, fins i tot quan s'ha recorregut a un plantejament reduccionista per a donar compte dels enfocaments que coexisteixen en l'àmbit de la sociologia jurídica, hem hagut de partir de la premissa que la sociologia jurídica mai no ha representat una perspectiva unitària i que dins d'aquesta denominació o de la de sociologia del dret han coexistit corrents i maneres de plantejar el coneixement sociojurídic basats en interessos cognoscitius i fonaments metodològics diversos.

En aquest apartat, com a recapitulació i tractant de deixar, almenys, una idea clara sobre aquesta disciplina, farem una proposta sobre **quina sociologia jurídica** defensem. Òbviament, aquesta proposta és la que considerem més sòlida des d'un punt de vista científic. Si la plantejem entre interrogants i la defensem com una proposta particular, és perquè considerem que no és l'única defensable, de fet és “una més” en l'àmbit de la recerca sociojurídica i els estudis sobre dret i societat.

4.1. Interdisciplinarietat i punt de trobada

Els orígens i el desenvolupament de la sociologia jurídica ens situen davant discursos que en un moment donat aposten per la construcció d'una disciplina que construeix barreres epistemològiques buscant una autonomia científica, amb independència de l'orientació teòrica o empírica per la qual s'aposti. Ara bé, si els continguts de la sociologia jurídica són plurals, els perfils de la sociologia jurídica podríem dir que són porosos. La veritat és que és difícil establir barreres “disciplinàries” entre la sociologia jurídica i altres camps de recerca vinculats a la criminologia, la ciència política, les ciències de l'administració, l'antropologia jurídica, la psicologia jurídica, etc. Segons la nostra opinió, aquesta és la raó per la qual no s'acaba de veure amb claredat on comença la recerca sociojurídica i on acaba la de qualsevol de les disciplines vinculades amb l'àmbit científic articulat entorn de “dret i societat”. Ara bé, si preguntem qui ha d'investigar sobre control social, polítiques públiques i socials, dret regulatiu econòmic o participació, de segur que s'alçaran moltes veus propugnat l'exclusivitat de punts de vista disciplinaris.

El punt de partida al qual s'acaba de fer referència ens ha portat a contemplar l'encadenament teòric de la sociologia jurídica amb la resta de les disciplines jurídiques –i no jurídiques– com una qüestió **interdisciplinària**. O, millor, com **un punt de trobada**. Segons això, la sociologia jurídica podria ser vista com una disciplina que facilita el diàleg entre àrees científiques diverses;

Exemple

Si parlem de control social, per exemple, haurem de tenir en compte els discursos originats des de diverses perspectives de la ciència social, però també des de la recerca sociojurídica i la criminologia s'ha investigat sobre el tema. És a dir, hi ha enfocaments sobre el tema que poden ser parcialment divergents, però que coincideixen en l'objecte i més que encadenar-se se superposen i s'entremesclen. Per això parlem en relació amb aquests sabers de *disciplines frontereres* i, respecte dels enfocaments que propugnen l'autonomia científica d'aquests, apostem per la interdisciplinarietat.

és a dir, com una aproximació al coneixement del fenomen i les dinàmiques del dret que beu en fonts plurals i propicia l'intercanvi de resultats entre disciplines que s'incardinin en diferents camps del coneixement –jurídic o no jurídic–, cosa que permet, d'una banda, la conjunció dels mètodes i les perspectives de les ciències socials i jurídiques i, de l'altra, l'intercanvi amb disciplines frontereres, com la criminologia, la ciència política, les ciències de l'administració, l'antropologia jurídica i altres.

La conjunció amb altres perspectives d'anàlisi, socials i jurídiques, pot ser útil per a l'anàlisi sociojurídica; recíprocament, l'enfocament sociojurídic també pot ser útil per a altres disciplines dins del camp de les ciències socials i jurídiques. Cadascun dels enfocaments té els seus propis mètodes i objectius, i seria erroni pensar que la relació amb aquests sabers passa per l'exigència que assumeixen la metodologia i els interessos específics de la sociologia jurídica. Però això no és un obstacle perquè el diàleg entre aquestes disciplines i l'enfocament sociojurídic pugui ser útil, parlant en termes generals, per a les recerques sobre dret i societat, com per a aquests altres enfocaments. La relació entre aquests àmbits de saber és, segons això, simbiòtica.

D'altra banda, la vinculació de la sociologia jurídica amb aquestes disciplines frontereres no s'ha de basar únicament en l'intercanvi de resultats, sinó que també s'han d'establir relacions de producció. En aquest sentit, creiem que és necessari fer recerques conjuntes que abracin diverses perspectives sobre les quals sustentat les relacions de la sociologia jurídica amb les ciències jurídiques, d'una banda, i amb aquestes altres disciplines frontereres, de l'altra; és a dir, apostar per la interdisciplinarietat en el sentit més estricte del terme.

4.2. Sustentada en recerques empíriques

En matisar que la recerca sociojurídica "s'ha de sustentat" en recerques empíriques, volem subratllar que aquest fonament empíric no vol dir que tots els investigadors en l'àmbit de la sociologia jurídica hagin de fer treball de camp, sinó que hi ha d'haver persones i grups que afrontin aquesta tasca i camins per a fomentar el diàleg entre els qui la duen a terme i els qui treballen en el terreny de l'anàlisi o la reflexió teòrica. A més, ha de quedar clar que la sociologia jurídica admet enfocaments plurals, entre els quals hi ha la **teoria social del dret**, la **jurisprudència sociològica** o la **teoria sociojurídica**.

Ara bé, una vegada fetes aquestes puntualitzacions, ha de quedar clar que la sociologia jurídica s'ha de basar fonamentalment en la recerca empírica. Fent un pas més, potser es puguin avançar algunes pinzellades de tipus metodològic, atès que no s'apostaria per qualsevol recerca empírica. L'alternativa que defensem es basa, d'una banda, en la renovació metodològica, pel que representa en si mateixa i com a pas previ per a avançar en la pluralitat metodològica i en la consegüent obertura temàtica, i, d'altra banda, en la necessitat de

superar tot tipus de reduccionismes, ja sigui mutilant metodològicament les possibilitats de la recerca sociojurídica o defensant una sociologia jurídica dels sociòlegs o una sociologia jurídica dels juristes.

La renovació metodològica que està tenint lloc en l'àmbit de les ciències socials s'ha de projectar en l'àmbit de la sociologia jurídica. En aquest sentit, la recerca sociojurídica s'ha d'obrir a la metodologia qualitativa, perquè així s'enriquirà metodològicament i, també, perquè això farà possible l'obertura **temàtica** tan necessària perquè la recerca sociojurídica abordi en tota la seva complexitat el seu objecte de recerca. De pas, això redundarà en la superació dels tòpics que, ingènuament o interessadament, s'utilitzen per a ridiculitzar una sociologia jurídica excessivament centrada en recerques quantitatives sobre l'opinió dels ciutadans i els professionals sobre el dret i l'administració de justícia. Atès el to taxatiu que s'hi ha emprat, cal matisar que això no vol dir, de cap manera, que s'hagi de renunciar a la recerca quantitativa. Obrir-se a la metodologia qualitativa, tal com ho entenem, és una opció a favor de la **pluralitat metodològica**.

Les tècniques i els mètodes de recerca són com la “caixa de les eines” –per utilitzar el símil wittgensteinià– de la recerca sociojurídica. L'investigador ha de seleccionar el mètode o, millor, els mètodes adequats en funció dels objectius i les exigències del camp de recerca. Segons això, no escau el **reduccionisme quantitativista** d'antany, ni tampoc el **sectarisme qualitativista** que va sorgir com a resposta al predomini –també sectari– del positivisme sociològic quantitativista. La pluralitat metodològica s'ha de convertir en el suport d'una recerca vàlida, rica en perspectives i informació, i rigorosa en les seves afirmacions. En aquest sentit, si la recerca requereix utilitzar mètodes quantitativistes, per descomptat que s'hauran d'utilitzar. Això a part, l'obertura cap a la recerca qualitativa i la renovació metodològica, si s'utilitzen amb imaginació, poden obrir noves i interessants perspectives en la sociologia jurídica. D'altra banda, les tendències de la recerca empírica en l'actualitat apunten cada vegada més a la utilització conjunta de mètodes quantitativistes i qualitativistes, i a la renovació metodològica.

La recerca empírica en l'àmbit de la sociologia jurídica ha de superar tant la **renúncia metodològica** en la qual solen incórrer els juristes per mancances respecte del domini de les tècniques i els mètodes de recerca de les ciències socials, com la **renúncia a la complexitat de l'objecte de recerca** en què solen incórrer els sociòlegs per la falta de coneixement de les pràctiques jurídiques. Dit d'una altra manera, si els juristes volen fer sociologia jurídica, han d'adquirir mètodes i tècniques de recerca social i aquesta metodologia només s'adquireix aprenent de les sociòlogues i els sociòlegs. Dit sigui de pas, també pot ser interessant –i en alguns casos, necessari– aprendre de les “germanes petites”, com la psicologia social o l'antropologia. I a l'inrevés, si els qui fan sociologia pretenen fer recerca sociojurídica, primer hauran de conèixer

el llenguatge dels juristes i les seves claus simbòliques, a més de saber com funciona el dret en la pràctica; altrament, no podran formular les preguntes que facin possible i útil la recerca sociojurídica.

4.3. Vinculació recíproca de teoria i recerca empírica

La necessitat de vincular la teoria amb la recerca empírica l'entendem com una exigència epistemològica, però també dins d'una aposta global per una sociologia jurídica que no es desenvolupi d'esquena a la crítica. Sense reflexió teòrica no hi ha crítica. Una aproximació empírica exempta d'eines teòriques per a aprofundir en l'anàlisi dels fenòmens jurídics en el millor dels casos només serviria per a reproduir-los "especularment". Subratllem el que sigui en el millor dels casos, perquè el que pot passar és que la recerca empírica sense la concurrència de la teoria ens porti a extraviar-nos i generi un coneixement errat o estèril. En tot cas, ens quedariem a la superfície o sense possibilitat de desemmascarar les ideologies jurídiques imperants en els discursos institucionals i científics.

L'aposta per la recerca empírica, segons això, no ha d'enfosquir la reflexió i l'anàlisi teòrica. Tenir el suport i uns senyals d'identitat teòrica és fonamental. Prendre posició ajuda a donar coherència als discursos sobre la realitat, tant des d'un enfocament general com pel que fa a les recerques sobre els fenòmens jurídics. Però no solament es tracta de disposar d'eines analítiques proporcionades per una perspectiva macro, la teoria també és important des d'una aproximació micro. En aquest sentit l'anàlisi teòrica s'ha d'aprofundir tenint en compte les dades obtingudes per la recerca empírica.

Aquestes afirmacions poden semblar banals. No obstant això, davant el que passa en la pràctica val la pena recordar-les.

El sociòleg aferrat als mètodes quantitius té clar que la teoria és important, però al marge de la praxi investigadora i reduïda a un paper marginal: abans, per a formular hipòtesis, i, sobretot, després, per a confirmar o refutar aquestes hipòtesis. Els juristes que fan teoria sociojurídica del dret també tenen clar que han de basar les seves conclusions en recerques empíriques, però mentre esperen que arribin les recerques que ells no fan, s'acaben oblidant de la realitat o es limiten a formular digressions retòriques sobre la realitat.

L'exigència epistemològica de posar en relació teoria i recerca crida precisament a superar aquest tipus de plantejaments.

Pel que fa a la recerca empírica, la teoria ha d'aflorar tant en el disseny, com durant i després de la recerca, és a dir, en l'anàlisi dels resultats. Dit d'una altra manera, la reflexió teòrica ha d'estar present en totes les fases de la recerca: des del moment en què es planteja el problema fins a l'anàlisi de les dades i, per descomptat, en la formulació dels objectius i en el disseny de la recerca. Aquesta és una tesi que, després d'haver estat vulgaritzada pel constructivisme

racionalista (Bourdieu i altres, 1989) no és necessari justificar extensament. Encara que, potser sí que és necessari subratllar que, respecte de la sociologia jurídica, la teoria beu tant en les fonts socials com en les jurídiques.

Exemple

Un dels camps en què hem treballat al Laboratori de Sociologia Jurídica de la Universitat de Saragossa és el de la **violència de gènere**. En els estudis fets dins d'aquest àmbit, s'han avaluat reformes legislatives i s'han recollit dades sobre aspectes sociojurídics relacionades amb la violència de gènere (Calvo, 2003). Aquestes recerques, a més de facilitar-nos dades importants per a comprendre aquest fenomen i les seves dimensions de gènere, han permès avançar reflexions teòriques importants sobre les transformacions del dret o les polítiques encaminades a la seva eradicació (Calvo, 2005a). D'altra banda, aquests treballs ens han anat portant a una perspectiva de gènere. No solament per la dimensió crítica que incorpora, sinó perquè es tracta d'una perspectiva sense la qual és difícil visualitzar molts dels factors i problemes que concorren en la problemàtica analitzada. La perspectiva de gènere és important tant per a configurar les recerques empíriques fetes com des del prisma de l'avaluació i les anàlisis teòriques avançades. També, fins i tot, a l'hora de ponderar els conflictes de valors i el difícil equilibri dels drets en joc, pensem que la perspectiva de gènere representa una opció epistemològica ineludible en aquest camp.

4.4. Vocació reflexiva

Finalment, considerem que la sociologia jurídica s'ha de desenvolupar també amb vocació "reflexiva" (Lamo, 1990), és a dir, amb l'objectiu clar d'establir comunicació amb les institucions i els agents col·lectius i individuals que intervenen en l'àmbit de la promoció i implementació de les reformes legals. Sobre aquest tema, partim de la idea segons la qual una sociologia jurídica tancada en si mateixa no tindria fonament i raó de ser. En aquest sentit, l'aposta que fem passaria per afavorir la connexió del saber científic amb la societat i els operadors jurídics, facilitant una estructura d'"intermediació", consistent en un model de coneixement adequat i mètodes que facin possible la comunicació entre les diverses esferes del saber relacionades amb la recerca sociojurídica.

El saber sociojurídic procedeix dels agents socials i juridicoinstitucionals i pensem que ha de buscar fer revertir els resultats sobre la praxi. No té sentit que hi hagi recerques encarregades pels mateixos agents jurídics que acabin en un calaix d'escriptori o en publicacions científiques amb una difusió limitada a l'àmbit acadèmic i sense transcendència en els "operadors" jurídics o en la societat en general.

Una recerca relacionada amb la producció legislativa té com a finalitat immediata l'elaboració d'una llei, però pot ajudar enormement a implementar-la. Passa el mateix amb una recerca sobre l'administració de justícia encarregada pel Ministeri o el Consell General del Poder Judicial. Pot tenir la seva raó de ser en objectius d'avaluació, eficàcia i modernització, però no hi ha dubte que la seva presentació i el seu debat amb els professionals d'aquest àmbit i la societat civil també té un interès de primer ordre.

Aquesta vocació reflexiva de què hem parlat és més important encara, si és possible, quan la recerca sociojurídica afronta recerques amb una dimensió "social", com la que abans hem esmentat com a exemple, és a dir, la violència familiar i de gènere. La recerca en aquests casos no se centra en un àmbit de la realitat fred i distant. Es refereix a un fenomen social ple de dolor i de desesperació i a una praxi jurídica complexa, sotmesa a tensions importants i desenvolupaments vertiginosos. Si en abstracte plantejàvem que els resultats

aconseguits han de tornar sobre la realitat, amb la finalitat que repercuteixin “reflexivament” sobre l’acció dels agents socials i els operadors jurídics, en aquest tipus de recerques, el desideràtum genèric adquireix un sentit imperiós, ja que es vincula a l’esperança que l’esforç científic pugui servir per a millorar els instruments d’intervenció encaminats a l’eradicació i prevenció de la violència familiar i de gènere, i fer-los eficaços en la praxi.

L’aposta per una recerca reflexiva connectaria amb les propostes de l’anomenada *recerca comunicativa crítica*, basada en l’anomenat *gir dialògic* (Flecha, Gómez i Puigvert, 2001). Aquesta proposta metodològica busca superar les tendències purament reproductores en la recerca i es pot dir que fa un pas més que el que comporta la mera vocació reflexiva. Les metodologies comunicatives impliquen el subjecte investigat en la recerca i aposten per la possibilitat d’un saber vàlid sorgit de la interacció de les persones investigades i l’equip investigador mitjançant el diàleg igualitari i la reflexió conjunta (Gómez, Latorre, Sánchez i Flecha, 2006). Aquesta metodologia advoca per la inclusió dels subjectes i grups socials investigats en tot el procés de la recerca, des del disseny fins a la interpretació de dades passant per la seva obtenció. D’altra banda, cal subratllar que, quan la recerca té com a objecte grups exclosos o desfavorits, aquesta opció implica òbviament una aposta transformadora i de lluita contra les desigualtats.

En definitiva, l’alternativa científica que defensem per a la sociologia jurídica consistiria en el desenvolupament d’una disciplina interdisciplinària i concebuda, d’entrada i fonamentalment, com a punt de trobada de les aproximacions jurídiques i de les ciències socials. En segon lloc, una sociologia jurídica basada en recerques empíriques, és a dir, basada en la recerca empírica encara que no limitada a aquesta, i orientada en la direcció d’un pluralisme metodològic que obri nous espais per a la recerca. Una sociologia jurídica, en tercer lloc, que aposti per la vinculació recíproca de teoria i recerca empírica i, finalment, en quart lloc, que faci gala d’una vocació reflexiva capaç d’afavorir la connexió del saber científic amb la societat i els operadors jurídics, tant des del punt de vista de la seva producció com de la seva projecció en àmbits institucionals i de la societat civil.

Resum

En aquest mòdul hem revisat els orígens de la sociologia jurídica i hem pogut comprovar que a l'enfocament sociojurídic s'arriba tant des de l'evolució mateixa del pensament jurídic com des de la crítica del formalisme jurídic. Paral·lelament, des de la teoria social i les ciències socials en general s'estudien els fenòmens jurídics i, progressivament, es va arribant a la construcció d'una disciplina que es concep com un saber sociològic especialitzat: la sociologia del dret. Aquests camins en el desenvolupament de la sociologia jurídica, en principi, haurien tingut projecció en la institucionalització d'aquest àmbit del saber en el pla internacional, en el marc de l'Associació Internacional de Sociologia i el moviment de dret i societat, encara que la veritat és que en el moment actual s'observaria una certa convergència que, paradoxalment, es construeix sobre la base del pluralisme teòric i metodològic.

Una vegada perfilat aquest bagatge, esbossat amb la finalitat de tenir un panorama ampli dels enfocaments sociojurídics sobre el dret, i facilitar la comprensió de l'àmbit científic i les perspectives de la sociologia jurídica, s'ha presentat una síntesi de la pluralitat d'opcions i formes de concebre el coneixement sociològic agrupant-les en tres opcions o plantejaments: la teoria sociològica del dret, la sociologia jurídica empírica, i l'orientació de la teoria del dret, i les ciències jurídiques cap a una perspectiva sociojurídica.

Finalment, una vegada assumit que la sociologia jurídica mai no ha representat una perspectiva unitària i que, dins d'aquesta denominació o de la de sociologia del dret, han coexistit corrents i maneres de plantejar el coneixement sociojurídic basades en interessos cognoscitius i fonaments metodològics diversos, s'han presentat les línies generals de l'alternativa científica que defensem per a la sociologia jurídica. Sobre aquest tema, entenem que la sociologia jurídica s'ha de desenvolupar com una disciplina interdisciplinària i concebuda com un punt de trobada de les ciències jurídiques i socials i, en particular, del que hem denominat les *disciplines frontereres*, com la criminologia, la ciència política, les ciències de l'administració, l'antropologia jurídica i altres. Una vegada establert aquest pressupòsit, també s'ha defensat que la sociologia jurídica ha d'estar sustentada en recerques empíriques, que ha d'apostar per la vinculació recíproca de teoria i recerca empírica i fer gala d'una vocació reflexiva capaç d'afavorir la connexió del saber científic amb la societat i els operadors jurídics.

Activitats

1. En l'apartat 2, s'ha distingit entre les aportacions procedents del camp jurídic i les procedents de les ciències socials. Quines aportacions us semblen més interessants per al desenvolupament de la sociologia jurídica?
2. Compareu les pàgines web de l'RCSL i L&S. Feu un cop d'ull als temes sobre els quals es discuteix als congressos i les jornades que organitzen respectivament i assenyalau les diferències i les concomitàncies que tenen entre si.
3. Què opineu de la distinció entre una sociologia jurídica dels juristes i una sociologia jurídica dels sociòlegs? És convenient mantenir-la? Per què? Es podria parlar d'una sociologia jurídica dels criminòlegs?
4. Quina és la vostra opinió sobre la proposta d'enfocament de la sociologia jurídica que s'avança en el punt 4? Quins elements en qüestionàrieu? Quins inclouríeu? Per què?

Bibliografia

- Abel, R. L.** (1980). "Redirecting Social Studies of Law". *Law and Society Review* (vol. 3, núm. 14, pàg. 803-29).
- Adorno, Th. W.** (1973). "Sociología e investigación empírica". A: Theodor W. Adorno; Karl R. Popper i altres. *La disputa del positivismo en la sociología alemana* (pàg. 81-99) (trad. Jacobo Muñoz). Barcelona: Grijalbo.
- Añón, M. J.; Bergalli, R.; Calvo, M.; Casanovas, P. (ed.)** (1998). *Derecho y Sociedad*. València: Tirant lo Blanch.
- Arnaud, A. J.; Fariñas Dulce, M. J.** (1996). *Sistemas jurídicos. Elementos para un análisis sociológico*. Madrid: Universidad Carlos III de Madrid.
- Banakar, R.; Travers, M.** (2013). *Law and social theory* (2a. ed.). Oxford: Hart Publishing.
- Black, D.** (1972). "The Boundaries of Legal Sociology". *Yale Law Journal* (núm. 81, pàg. 1086-1100).
- Black, D.** (1989). *Sociological Justice*. Nova York: Oxford University Press.
- Bourdieu, P.** (2000). *Poder, derecho y clases sociales*. Bilbao: Desclee de Brouwer.
- Bourdieu, P. i altres** (1989). *El oficio de sociólogo. Presupuestos epistemológicos* (trad. F. H. Azcurra i J. Sazbón). Madrid: Siglo XXI.
- Bredemeier, H.** (1962). "Law as an Integrative Mechanism". A: W. Evan (ed.). *Law and Sociology. Exploratory Essays* (pàg. 73-88). Nova York: Free Press.
- Bryan, I.; Langford, P.; McGarry, J.** (2016). *The foundation of the juridico-political: concept formation in Hans Kelsen and Max Weber*. Nova York: Routledge.
- Calvo García, M.** (1994). *Los fundamentos del método jurídico. Una revisión crítica*. Madrid: Tecnos.
- Calvo García, M.** (1995). "La investigación socio-jurídica en España: estado actual y perspectivas". A: Roberto Bergalli. (ed.). *¿Para qué la Sociología jurídica en España?* (pàg. 17-46). Oñati: Instituto Internacional de Sociología Jurídica.
- Calvo García, M.** (2001). "Talcott Parsons: Poder, Fuerza e Integración Social". A: Juan Antonio García Amado (coord.). *El Derecho en la Teoría Social: Diálogo con Catorce Propuestas Actuales* (pàg. 95-126). Madrid: Dykinson.
- Calvo García, M.** (2003). *El tratamiento de la violencia doméstica en la Administración de Justicia*. Madrid: CGPJ.
- Calvo García, M.** (2005a). "Evolución de la respuesta jurídica frente a la violencia familiar de género. Análisis de la Ley orgánica 1/2004, de Medidas de Protección Integral contra la violencia de género". *Cuadernos Penales José M.ª Lidón* (núm. 2, pàg. 17-54).
- Calvo García, M.** (2005b). *Transformaciones del Estado y del Derecho*. Bogotá: Universidad Externado.
- Calvo García, M.** (2010). "¿Cabe el enfoque socio-jurídico en la Teoría del Derecho?". *Anales de la Cátedra Francisco Suárez* (núm. 44, pàg. 371-394).
- Carbonnier, J.** (1997). *Sociología jurídica*. Madrid: Tecnos.
- Cotterrell, R.** (1991). *Introducción a la Sociología del derecho* (trad. Carlos Pérez Ruiz). Barcelona: Ariel.
- Cotterrell, R.** (2003). *The Politics of Jurisprudence. A Critical Introduction to Legal Philosophy* (2a. ed.). Londres: LexisNexis-UK.
- Cotterrell, R.** (2006). *Law, Culture and Society. Legal Ideas in the Mirror of Social Theory*. Aldershot: Ashgate.
- Cotterrell, R.** (2014). "Why Jurisprudence Is Not Legal Philosophy". *Jurisprudence* (vol. 5, núm. 1, pàg. 41-55).

- Cotterrell, R.** (2015). "Leon Petrażycki and contemporary socio-legal studies". *International Journal of Law in Context* (vol. 11, núm. 1, pàg. 1-16).
- Deflem, M.** (2008). *Sociology of Law. Visions of a Scholarly Tradition*. Cambridge: University Press.
- Díaz, E.** (1988). *Sociología y filosofía del derecho*. Madrid: Taurus.
- Durkheim, E.** (1976). *El suicidio*. Madrid: Akal.
- Durkheim, E.** (1982). *La división del trabajo social*. Madrid: Akal.
- Ehrlich, E.** (2005). *Escritos sobre sociología y jurisprudencia*. Madrid: Marcial Pons.
- Evan, W.** (1962). *Law and Sociology. Exploratory Essays*. Nova York: Free Press.
- Ferrari, V.** (1989). *Funciones del derecho*. Madrid: Debate.
- Ferrari, V.** (1991). *30 Years for the Sociology of Law*. Oñati: IISL.
- Ferrari, V.** (2000). *Acción jurídica y sistema normativo. Introducción a la Sociología del Derecho*. Madrid: Instituto de Derechos Humanos Bartolomé de las Casas / Dykinson.
- Flecha, R.; Gómez, J.; Puigvert, L.** (2001). *Teoría sociológica contemporánea*. Barcelona: Paidós.
- Freeman, M.** (2006). *Law and Sociology. Current Legal Issues* (vol. 8). Oxford: Oxford University Press.
- Galligan, D. J.** (2007). *Law in Modern Society*. Oxford: OUP-Clarendon Law Series.
- García Amado, J. A. (coord.)** (2001). *El Derecho en la Teoría Social: Diálogo con Catorce Propuestas Actuales*. Madrid: Dykinson.
- García Villegas, M.** (2001). *Sociología jurídica: teoría y sociología del derecho en Estados Unidos*. Universitat Nacional de Colòmbia, Facultat de Dret, Ciències Polítiques i Socials.
- Gómez, J.; Latorre A.; Sánchez, M.; Flecha, R.** (2006). *Metodología Comunicativa Crítica*. Barcelona: El Roure Editorial.
- Gurvitch, G.** (2001). *Elementos de sociología jurídica*. Granada: Comares.
- Habermas, J.** (1987). *Teoría de la acción comunicativa. Crítica de la razón funcionalista* (vol. II, trad. M. Jiménez Redondo). Madrid: Taurus.
- Hart Herbert, L. A.** (1994). *The Concept of Law* (2a. ed.). Oxford: OUP.
- Holmes, O. W.** (1975). *La senda del derecho*. Buenos Aires: Abeledo-Perrot.
- Kelsen, H.** (1979). *La teoría pura del derecho. Introducción a la problemática científica del derecho* (1a. ed., trad. J. Tejerina). Mèxic: EN.
- Kelsen, H.** (1982). *Teoría pura del derecho* (2a. ed., trad. R. J. Vernengo). Mèxic: UNAM.
- Kelsen, H.** (1992). "Formalismo giuridico e dottrina pura". A: S. L. Paulson. *Formalismo giuridico e realtà sociale* (8a. ed.). Nàpols: Ed. Scient. Ital.
- Kelsen, H.** (2003). "Acerca de las fronteras entre el método jurídico y el sociológico". A: Óscar Correas (ed.). *El otro Kelsen*. Mèxic: Ediciones Coyoacán.
- King, M.** (2015). "Roger Cotterrell and Law's Sociology of Law". *Journal of Law and Society* (vol. 42, núm. 4, pàg. 649-659).
- Lacey, N.** (2006). "Analytical Jurisprudence Versus Descriptive Sociology Revisited". *Texas Law Review* (núm. 84, pàg. 945-982).
- Lamo de Espinosa, E.** (1990). *La sociedad reflexiva. Sujeto y objeto del conocimiento sociológico*. Madrid: CIS.
- Luhmann, N.** (2005). *El derecho de la sociedad* (trad. Javier Torres i altres, presentació Jesús I. Martínez García). Mèxic: Herder-Universidad Iberoamericana.

- Lukes, S.; Scull, A. (editors)** (2013). *Durkheim and the law* (2a. ed.). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Nobles, R.; Schiff, D.** (2013). *Observing law through systems theory*. Oxford: Hart.
- Nobles, R.; Schiff, D.** (2014). *Law, society and community: Socio-legal essays in honour of Roger Cotterrell*. Farnham: Ashgate.
- Parsons, T.** (1962). "The Law and Social Control". A: W. M. Evan. *Law and Sociology* (8a. ed., pàg. 56-72). Glencoe: Free Press.
- Parsons, T.** (1982). *El sistema social* (trad. J. Jiménez Blanco i J. Cazorla Pérez). Madrid: Alianza.
- Parsons, T.** (1954). "A Sociologist Looks at the legal Profession". A: *Essays in Sociological Theory*. Nova York: Free Press.
- Parsons, T.** (1962). "The Law and Social Control". A: W. Evan (ed.). *Law and Sociology Exploratory Essays* (pàg. 56-72). Nova York: Free Press.
- Parsons, T.** (1974). *La sociedad: Perspectivas evolutivas y comparativas* (trad. A. Contín i M. Salas). Mèxic: Trillas.
- Picontó Novales, T.** (2000). *En las fronteras del Derecho. Estudio de casos y reflexiones generales*. Madrid.
- Pound, R.** (1943). "Sociology of Law and Sociological Jurisprudence". *University of Toronto Law Journal* (núm. 5, pàg. 1-20).
- Robles Morchón, G.** (1997). *Sociología del derecho* (2a. ed.). Madrid: Civitas.
- Rodríguez Garavito, C.** (2015). *Law and society in Latin America: A new map*. Nova York: Routledge.
- Santos, B. de S.** (2009). *Sociología jurídica crítica. Para un nuevo sentido común en el derecho* (Carlos Lema intr. i rev. de la trad.). Madrid/Bogotá: Trotta-Ilsa.
- Sarat, A.** (2004). *The Blackwell Companion to Law and Society*. Oxford: Blackwell Pub.
- Schauer, F.** (2005). "The Social Construction of the Concept of Law: A Replay to Julie Dickson". *Oxford Journal of Legal Studies* (vol. 25, núm. 3, pàg. 493-501).
- Silbey, S. S.** (2002). "Law and Society Movement". A: Herbert M. Kritzer (ed.). *Legal Systems of the World: A Political, Social and Cultural Encyclopedia* (vol. II, pàg. 860-863). Santa Barbara, Cal.: ABC-CLIO.
- Soriano, R.** (1997). *Sociología del Derecho*. Barcelona: Ariel.
- Tamanaha, B. Z.** (2001). *A General Jurisprudence of Law and Society*. Oxford: OUP-Oxford Socio-Legal Studies.
- Tapia Alberdi, F.** (2016). *Fundamentos de la construcción del pensamiento sociológico de Émile Durkheim*. Bilbao: UPV.
- Teubner, G.** (2014). "Law and Social Theory: Three Problems". *Asian Journal of Law and Society* (vol. 1, núm. 2, pag. 235-254).
- Treves, R.** (1988a). *La Sociología del Derecho. Orígenes, investigaciones, problemas*. Barcelona: Ariel.
- Treves, R.** (1988b). *Sociologia del diritto. Origini, ricerche, problemi* (2a. ed.). Torino: Einaudi.
- Treviño, A. J.** (2008). *The Sociology of Law. Classical and Contemporary Perspectives*. New Brunswick: Transaction.
- Twining, W.** (2003). *Derecho y Globalización* (trad. O. Guardiola-Rivera i altres). Bogotá: Siglo del Hombre.
- Twining, W.** (2009). *General Jurisprudence. Understanding Law from a Global Perspective*. Cambridge: University Press.

Vago, S. (2011). *Law and Society* (10a ed.). Prentice Hall: Pearson.

Valverde, M. (2015). *Chronotopes of Law: jurisdiction, scale and governance*. Nova York: Routledge.

Weber, M. (1979). *Economía y sociedad. Esbozo de sociología comprensiva* (trad. J. Medina i altres). Mèxic: FCE.

Wright Mills, C. (1985). *La imaginación sociológica* (trad. F. M. Torner). Mèxic: FCE.

Enllaços

ASSOCIACIONS I CENTRES DE RECERCA INTERNACIONALS

Institut Internacional de Sociologia Jurídica d'Oñati. <http://www.iisj.net>

Research Committee on Sociology of Law – Comitè de recerca de Sociologia del Dret (Associació Internacional de Sociologia). <http://rsl.iscte.pt/>

The World Consortium for Law and Society - Xarxa Mundial de Dret i Societat. <http://www.lawandsocietyworld.org/>

ASSOCIACIONS I CENTRES DE RECERCA NACIONALS

ARGENTINA Societat Argentina de Sociologia Jurídica. <http://www.sasju.org.ar>

ALEMANYA German Association for the Sociology of Law. <http://www.rechtssoziologie.info/>
Sociology of Law Section of the German Sociological Association. <http://www.soziologie.de/index.php?id=275>

AUSTRÀLIA The Law and Society Association of Australia and New Zealand. <http://www.lsaan.org/>

CANADÀ Canadian Law and Society Association / Association canadienne droit et société (CLSA/ACDS). <http://www.acds-clsa.org/en/>

ESPANYA Laboratori de Sociologia Jurídica. Universitat de Saragossa. <http://sociologiajuridica.unizar.es/Societat>
Espanyola de Recerques Criminològiques. <http://www.criminologia.net>

FRANÇA Réseau Européen Droit et Société. <http://ds.hypotheses.org/>

ITÀLIA Associazione vaig donar Studi el seu Diritto i Società. [http://dirsoc.weebly.com/Sociology of Law](http://dirsoc.weebly.com/Sociology%20of%20Law). Section of the Italian Sociological Association. <http://www.ais-sociologia.it/sezioni/dir/sociologia-diritto/>

POLÒNIA Section of Sociology of Law of the Polish Sociological Association. <http://www.pts.org.pl/>

REGNE UNIT Centre for Socio-Legal Studies, University of Oxford. <http://www.csls.ox.ac.uk/>
Socio-Legal Studies Association. <http://www.slsa.ac.uk/>

EUAAmerican Bar Foundation. [http://www.americanbarfoundation.org/American Sociological Association](http://www.americanbarfoundation.org/American%20Sociological%20Association). [http://www.asanet.org/Law & Society Association](http://www.asanet.org/Law%20&%20Society%20Association). <http://www.lawandsociety.org>

REVISTES DE SOCIOLOGIA JURÍDICA

Zeitschrift für Rechtssoziologie. <https://www.degruyter.com/view/j/zfrs>

Law and Society Review. <http://www.lawandsociety.org/review.html>

The Journal of Law and Society. [http://onlinelibrary.wiley.com/journal/10.1111/\(ISSN\)1467-6478](http://onlinelibrary.wiley.com/journal/10.1111/(ISSN)1467-6478)

Droit et Société. <http://ds.hypotheses.org/category/revue-droit-et-societe>

Social & Legal Studies. <http://sls.sagepub.com/>

Sociologia del Diritto. <https://www.francoangeli.it/riviste/sommario.asp?IDRivista=51>

